

YOSHLARNI PEDAGOGIK KASBGA YO'NALTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Matkarimova Muxabbat

Qaraqalpaqstan Respublikasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14613612>

Annotatsiya. Bu maqolada yoshlarimizning kasb-hunarga yo'naltirish borasida ilmiy-tadqiqot ishlari bilan birgalikda amaliy mashg'ulotlar jarayonida da ham har bir kelajagimiz egasi sifatida ishonch bildirib katta umidlar ila orzu qilayotgan qaldirg'ochlarimizining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda kasb tanlashlariga yordam beruvchi metodikalar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Yosh, kasb, hunar, qiziquvchanlik, xususiyat, kelajak, maqsad, metodika.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ НАПРАВЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ПРОФЕССИЮ

Аннотация. В данной статье представлена информация о методах, помогающих нашей молодежи выбрать профессию, исходя из уникальных особенностей наших ласточек, которые с большими надеждами мечтают стать хозяевами нашего будущего, вместе с научно-исследовательской работой, а также в процессе практического обучения.

Ключевые слова: Возраст, профессия, ремесло, интерес, характеристика, будущее, цель, методика...

IMPROVING SOCIAL-PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF DIRECTING YOUTH TOWARDS THE TEACHING PROFESSION

Abstract. This article provides information about methods that help our youth to choose a profession based on the unique characteristics of our swallows, who dream with great hopes as the owners of our future, together with scientific and research work, as well as in the process of practical training.

Key words: Age, profession, craft, interest, characteristic, future, goal, methodology.

Davlatimiz rahbari o'tgan yili mamlakatimizda birinchi marta o'tkazilgan O'zbekiston yoshlari forumida ishtirok edi etib, forum ishtirokchilariga: «Biz yurtimizda qanday islohotlarga qo'l urmaylik, avvalo, siz kabi yoshlarga, sizlarning kuch-g'ayratingiz, azmu shijoatingizga suyanamiz. Barchangiz yaxshi bilasiz, bugun o'z oldimizga ulkan marralar qo'yganmiz. Ona Vatanimizda Uchinchi Renessans poydevorini yaratishga kirishdik. Biz oila, maktabgacha ta'lim, maktab va oliy ta'limni hamda ilmiy-madaniy dargohlarni bo'lg'usi Renessansning eng muhim bo'g'inlari deb hisoblaymiz», deb ta'kidlagan. Kasb hunarli bo'lish inson uchun zarur bir ehtiyoj ekanligini buyuk avlodlarimiz o'z asarlarida aytib o'tganlar.

Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida shunday yozadi "Bas, agar aqling bo'lsa hunar o'rgang il, nedinkim hunarsiz aql-boshsiz tan, suratsiz badandekdür... Ey farzand, ogoh bo'lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf ep ko'rmas."[2.] Hozirda o'sib kelayotgan yoshlar o'z qiziqishlaridan kelib chiqib minglab kasblar ichidan o'zi uchun qiziqarli bo'lgan kasbni tanlab olishlari va o'z hayotlarini mazmunli, yaxshi o'tkazishlari uchun inti-ladilar.

Ularga bu kasblarni tanlashlarida kasb psixologiyasining o'rni va ahamiyati juda katta.

"Men kelajakda kim bo'laman?", "Yaxshi yashashim uchun qaysi kasbni tanlashim kerak?", "Mendagi iqtidor shunga yetadimi?", "Kelajagimdan qoniqamanmikan?" degan ko'plab savollar yoshlarni o'ylantiradi. Bu savollarga javob olish uchun ular atrofdagilarni kuzatadilar, hayotdan ma'lum bir malakalar olishga intiladilar. Bu bo'yicha mamlakatimizda birqancha psixologlar " 9-10-11 siniflar uchun Kasbiy yo'nalganlikni aniqlash so'rovnomasi" ni ham ishlab chiqishgan:

- 1) Qaysi kasb turi Sizni ko'proq qiziqtiradi va nima uchun?
- 2) Bu kasb boshqalaridan nimasi bilan afzal?
- 3) Bu kasb soha vakillarini taniysizmi, ular kimlar?
- 4) Bu kasb vakillarining majburiyatlari?
- 5) Tanlagan kasbingizning mehnat mahsulini ko'rganmisiz?
- 6) Nima deb o'ylaysiz, tanlagan kasbingizni egallash jarayonida qanday qiyinchiliklarga uchraysiz?
- 7) Bu kasbni o'zlashtirish uchun nimalar qilasiz?
- 8) Ota-onangiz qaysi kasbni tanlashingizni istashadi?!

Ayrim yoshlar nazariy jihatidan tez o'zlashtirsalar ayrimlari amaliyotda tez va yaxshi o'zlashtirib boradilar. Kasb tanlashda ham ayrimlar o'z maqsadlarini yaxshi anglamaganligi tufayli kasb tanlay olmaydi. Ayrimlarga qaysi kasb bo'lsa ham baribir, ular kasblarni yaxshi bilmaydilar.

Kasb psixologiyaning obyekti bo'lgan "inson-kasb" munosabatlari yuz beradigan o'zgarishlarni diqqat - e'tiborga olishi zarur va bular bu sohadagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlikni vujudga keltiradi. Bu o'zgarishlarni N.D. Levitov ko'rsatganidek uchta guruhga birlashtirish mumkin;

1. Birinchi guruh - motivatsion komponentlar bo'lib, bu ijtimoiy ahamiyatlilik bilan bog'liq bo'ladi. Motivlarda insonni ma'lum bir kasbni egallashni xohlashi yoki xohlamasligi bilan bog'liq tomonlar ochib beriladi. Motivlarning shakllanishi esa kasbni jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyatliligi, ahloqiy tomonlarini hurmatlashi kabi tomonlar bilan o'lchanadi. Shu bilan birga motivga mehnatga beriladigan haq, kasbiy va kasbdan tashqaridagi hayot obrazi va shu kabilar ta'sir etadi.

Bundan tashqari motiv bo'lib oilasini ta'minlanganlik darajasi, tengdoshlarini fikrlari, ish joyini yaqin va uzoqligi, ota onasining fikrlari va shu kabilar kiradi. Albatta motivga insonni o'zini mehnatidan oladigan qoniqish ham kiradi.

2. Ikkinchi guruhga klassifikatsiya komponentlari kiradi. Deyarli hamma kasblar oldindan tayyorgarlik ko'rishni talab qiladi. Bilish va uddalash qanday tarzda sodir bo'lishidan qat'i nazar, o'qish orqali yoki amaliyotda egallanadimi u kasbga bo'lgan munosabatda va unga bo'lgan layoqatda ko'rinadi. Insonni mehnatga bo'lgan layoqati uning psixofiziologik imkoniyatlaridan, o'zining xohishidan, ehtiyoj va manfaatlaridan kelib chiqadi. Inson har qanday kasbni egallay olishi uchun eng avvalo unda layoqat bo'lishi, o'zida bilimga va malakaga ehtiyoj sezishi muhimdir.

3. Uchinchi guruhga-shaxsning individual-psixologik xususiyatlari kiradi. Albatta motivlarni shakllanishida va uddalay olishda psixologik xususiyatlar muhim hisoblanadi. Lekin uni alohida o'rganish obyekti sifatida qarash kerak. Bir kishini ikkinchisidan ajratib turadigan ko'plab belgilardan doimiy yuz beruvchilariga e'tiborni qaratish zarur bo'ladi. Bu belgilar asosan biologik va tabiiyligiga bog'liq bo'ladi. Kasb psixologiyasining obyekti bo'lgan "inson -kasb" munosabatlarida bu tomonlar uning o'rganish predmeti sifatida katta ahamiyatga ega bo'ladi. Shaxsga xos bo'lgan individ- ual psixologik xususiyatlar insonni o'ziga xos bo'lgan tomon- lari, ya'ni temperamenti, xarakteri, qobiliyati, dunyoqarashi kabi tomonlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

O'z vaqtida Yan Amos Komenskiy (1592-1670y) o'qituvchiga yuksak baho berib, uni "Quyosh ostidagi eng yuksak, unga teng kela oladigan narsa yo'qligini ko'rsatib o'tgan edi. Yan Amos Komenskiy aholini o'qituvchiga hurmat bilan qarash kerakligini bir tomonlama talab qilgan bo'lsa, ikkinchi tomonlama o'qituvchini ham jamiyat oldidagi vazifalarni anglash, o'z holatini hissiy tarzda bilib turishi kerakligini uqtirdi. Asrlar osha Yan Amos Komenskiy insoniyat jamiyatiga o'qituvchini qadrlash va ezozlash kerakligini ta'kidlab ketdi. O'qituvchi shaxsi haqida gapirganda uning kasbiy yo'nalganligi muhim omillardan hisoblanib o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda pedagogning pedagogik faoliyati, shu faoliyat bilan band bo'lish qobiliyati, shuningdek bu faoliyatga emotsional munosabatida (bolalarni va kasbni sevishida, undan qoniqishida va boshq.) ko'rinadi. [1]Bolalarga o'z diqqatini qaratgan o'qituvchi har doim o'quvchilarni o'zicha qaytarilmasligini va ulardagi individual qobiliyatlarni rivojlantirish harakatida bo'ladi.

O'qituvchini kasbga yo'naltirishda shaxs sifatida ko'zga tashla- nadigan tomonlardan biri bu uning o'z "Men" ligini anglaganlikda ham ko'rinadi. O'qituvchini kasbiy o'z o'zini anglaganligi (Men konsepsiyasi) uning o'qituvchilik faoliyatida belgilanadi. Shuni ta'kidlash kerakki Men konsepsiyasini shakllanishi ko'p hollarda o'z o'zidan (stixiyali) tarzda shakllanib boradi.[2]

Yetarli bo'lmagan metodik ta'minlanmaganligiga qaramay va pedagogik - psixologik yo'nalishlarsiz o'qituvchi o'zining ichki subyektiv tomonlaridan kelib chiqqan holda o'z faoliyatidan qoniqishi yoki qoniqmasligi mumkin bo'ladi, o'zining kuchiga ishonish yoki ishonmaslik asosida o'z xatti-harakatlari tufayli o'qituvchida bir butun Men konsepsiyasi shakllanib boradi. Bu unda o'ziga ishonish yoki ishonmaslik, o'zidagi qobiliyatlilik yoki qobiliyatsizlik kabilarni har xil muammoviy sharoitlarda sinash, shu sharoitlardan chiqib keta olishliklar asosida "Men konsepsiyasi" shakllanib boradi. O'qituvchi kasbga yo'naltirar ekan o'z pedagogik faoliyatining subyeksi sifatida va o'quvchilar bilan ishlovchi shaxs sifatida quyidagi psixologik talablarga javob berishi zarur:

- Bolalarga nisbatan mehrli bo'lish;
- Pedagogik faoliyatni sevish;
- Yetarli bilimlarga ega bo'lish;
- Keng eruditsiyaga ega bo'lish;
- Pedagogik intuitsiyaga ega bo'lish;
- Yuksak tafakkurga ega bo'lish;
- Yuksak rajadagi ahloqqa va madaniyatga ega bo'lish;
- Bolalarni tarbiyalashda va o'qitishda har xil ta'sirchan metodlarga ega bo'lish;

Katta bo'lib borayotgan bolada havas paydo bo'ladi. Kasbga nisbatan olganda bolani shu kasbga qiziqishi, intilishi, mayli, xohish, istak va orzusi bo'lib ko'zga tashlanadi. Bu yo'lda bola o'ziga tilak tilab shu kasbni egallashga bo'lgan intilishi sodir bo'ladi. Agarda bola o'z tilaklarini xafsala bilan amalga oshirmasa, harakat qilmasa bu armon va orzu bo'lib qoladi. Shuning uchun u zo'r ishtiyoq bilan harakat qilishi va armonlarini amalga oshirishi zarur bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, bu jarayonlar insonga xos bo'lgan psixologik jarayonlarni tashkil etib, insonning maqsadini vujudga kelishining asosi hisoblanadi. Pedagog kasbi ham ayni damda insondan iroda kuchi ham talab qiladi. Ishtiyoq bu zo'r istak, xohish hisoblanadi. Yoshlarning kelajakda yaxshi pedagog kadr bo'lishi bu ularning bolalar bog'chasidan boshlab, maktab payti, kolledj akademik litseylar va yuqori o'quv yurtlari professor-o'qituvchilarining ularga berayotgan tarbiyasi va ta'limiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

REFERENCES

1. F.R. Abduraxmonov, Z.E. Abduraxmonova. Kasb psixologiyasi. [Matn]: / -T.: "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2018, 352 bet.
2. Umumiy Psixologiya F.Xaydarov N.Xalilova

3. Bekpolatova A., Seitjanova Q. OPERA GENRE, ITS HISTORICAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE IN KARAKALPAK COMPOSING COMPOSITION TODAY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 5. – С. 92-96.
4. Turumbetova Z., Abdiraxmanova D. INFLUENCE OF THE SOCIAL ENVIRONMENT ON THE BEHAVIOR OF PRESCHOOL CHILDREN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 1196-1199.
5. УЗБЕКИСТАН С. О. Р. КАРАКАЛПАКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ КАФЕДРА ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ ЗЮ ТУРУМБЕТОВА. – 2022.
6. Turumbetova Z. Y. INTEGRATIVE APPROACH TO HIGHER EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM //ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБЩЕСТВА, ПРОИЗВОДСТВА И ПРОМЫШЛЕННОСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ. – 2022. – С. 51-55.